

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
факультет історії, права та публічного управління
кафедра всесвітньої історії

**Інструктивно-методичні матеріали до семінарських
занять з вибіркової освітньої компоненти
«Історія рицарства в Європі».**
для підготовки здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Укладач - Галина Стародубець

Житомир - 2026

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 8 від 27 березня 2026 р.)

Рецензенти:

Іван Зуляк – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України, археології та спеціальних історичних дисциплін Тернопільського педагогічного університету ім. В.Гнатюка.

Ірина Мазур - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського.

Ігор Власюк - кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Житомирського державного університету імені Івана Франка.

I-72. Інструктивно-методичні матеріали до семінарських занять з вибіркової освітньої компоненти «Історія рицарства в Європі». Для підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Укладач - Галина Стародубець. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2026. 37 с.

В Інструктивно-методичних матеріалах до семінарських занять з вибіркової освітньої компоненти «Історія рицарства в Європі» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти вміщено розподіл навчального часу за темами курсу, плани семінарських занять, поточні контрольні запитання, список рекомендованої літератури, вимоги до оцінювання знань здобувачів.

УДК 94(4):378.22(072)
©Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2026

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Структура освітньої компоненти.....	5
Список рекомендованої літератури до ОК	6
Методичні рекомендації до семінарських занять	10
Оцінювання ОК «Історія рицарства в Європі».....	36

ВСТУП

Цей курс покликаний формувати у майбутніх спеціалістів систему знань про історію та культуру європейських країн; розуміння складнощів та проблем їх розвитку у період Середньовіччя; розвивати інтерес до вивчення рицарської спадщини як складової феномену середньовічного суспільства.

Основними завданнями освітньої компоненти «Історія рицарства в Європі» є: формування системи знань про період рицарства; вміння працювати з різноманітними джерелами, класифікувати їх, робити висновки та узагальнення; простежити та проаналізувати вклад «людей меча» до культурного надбання європейських народів; розуміння взаємозв'язків та взаємовпливів між різними європейськими народами в період Середньовіччя.

В результаті освоєння цієї освітньої компоненти здобувачі отримають широкий спектр знань з історії Середньовічної Європи в її основних проявах; розуміння суті Європейського Середньовічного історичного процесу і основні причинно-наслідкові зв'язки в розвитку господарства, міст, церкви і нових політичних порядків; вивчать періодизацію і основні події рицарської епохи; історію західних держав (франкського і англійського королівств); традиції і звичаї рицарів; літературні твори та особливості мистецтва рицарської епохи. Вони удосконалять вміння: володіти навичками історичного аналізу основних подій і явищ, що відбувалися на території Західної Європи в IX-XIV ст. (в господарстві, торгівлі, розвитку міст, у посиленні ролі церкви, виникненні хрестових походів і рицарства); вказувати хронологічні рамки рицарської епохи, періоди формування рицарства; встановлювати послідовність подій розвитку франкського і англійського королівства та хрестових походів; характеризувати діяльність Хлодвіга, Роланда, Короля Артура та інших історичних персонажів епохи Середньовіччя, систематизувати отриману інформацію.

Але, насамперед, навчальний курс «Історія рицарства в Європі» відкриває перед здобувачами двері у захоплюючий світ рицарських пригод, турнірів лицарської куртуазної поезії та художнього мистецтва. Кожного заняття ми будемо досліджувати зали похмурих середньовічних замків, процес виготовлення рицарських обладунків та одягу, ходитимемо разом з феодалами та їх свитою на полювання та бенкети, будемо слухати балади та пісні закоханих рицарів.

Бажаю вам, шановні здобувачі, успіхів вам в оволодінні новими знаннями!!!

СТРУКТУРА ОСВІТНЬОЇ КОМПОНЕНТИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин										
	Денна форма					Заочна форма					
	Всього	У тому числі					У тому числі				
		Л.	П.	Лаб.	Інд.	С.р.	всього	Л.	П.	Інд. Роб.	С.р.
Змістовий модуль 1											
Лицарство як соціальна верства Середньовіччя											
ТЕМА 1 Зародження рицарства	16	2	2			12					
ТЕМА 2. Система виховання та підготовки лицаря	16	2	2			12					
ТЕМА 3. Лицарське озброєння та обладунки	18	4	4			10					
ТЕМА 4. Повсякденне життя лицаря	18	2	4			12					
ТЕМА5. Духовно- лицарські ордени	18	4	4			10					
ТЕМА 6. Лицарський ідеал в літературно-мистецькій та історичній традиціях	16	2	2			12					
ТЕМА 7. Занепад рицарства	18	2	4			12					
Разом за змістовим модулем 1	120	18	22			80					
Усього годин	120	18	22			80					

Список рекомендованої літератури до ОК

Основна

1. Висоцька Г. В. Духовно-лицарські ордени в середньовічній Європі. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Киево-Могилянська академія"]. Серія : Історія. - 2016. Т. 274, Вип. 262. С. 49-53. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdui_2016_274_262_10.
2. Гуцул В. Рицарство в середньовічній Європі. <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/ritsarstvo-v-serednovichnii-ievropi-volodimir-gutsul/>
3. Забзалюк, Д. Хрестоносний рух Середньовіччя: політико-правовий вимір : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2020. 428 с. Режим доступу: URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3874/1/Хрестоносний%20рух%20Забзалюк.pdf>
4. Ключник М. Лицарство у Західній Європі. Режим доступу: URL: <https://prezi.com/p/ueoafbхnryxl/presentation/>
5. Кривизюк Л. Криза лицарства і початки формування професійного війська. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2011. Вип. 20.
6. Куцин М. Проблема кризи західноєвропейського лицарського війська XIV–XV ст. у сучасній історіографії. *Схід*. 2010. № 7 (107).
7. Лицарський зразок поведінки від середньовіччя до нашого часу. Режим доступу: URL: <http://www.etica.in.ua/litsars-kij-zrazok-povedinki-vid-serednovichchya-do-nashogo-chasu/>
8. Найвеличніші лицарі середньовіччя. https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/04/blog-post_11.html
9. Семко Я. С. Лицарство та хрестові походи середньовіччя: документи та матеріали: навчальний посібник. Одеса : Ун-т Ушинського, 2022. 229 с. Режим доступу: URL: <https://surl.li/apwkez>
10. Цебрій І.В., Назаренко Н. Духовне життя країн Західної Європи в епоху Середньовіччя та раннього Просвітництва: монографія. Старобільськ Полтава, ЛНУ, видавництво «Формат+», 2021. 206 с. Режим доступу: URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tsebrii_Iryna/Dukhovne_zhyttia_krain_Zakhidnoi_Yevropy_v_epokhu_Serednovichchia_ta_rannoho_Prosvitnytstva.pdf
11. Devaney, T.. "Virtue, virility and history in fifteenth century Castile. *Speculum*, 2013. 88(3). 721-749. Режим доступу: URL: <https://www.jstor.org/stable/43576783>
12. Spanish orders of chivalry and decorations of honour | by Harrold E. Gillingham the American numismatic society. New York 1926. Режим доступу: URL: <https://ia802502.us.archive.org/9/items/spanishordersofc00gill/spanishordersofc00gill.pdf>
13. The Medieval Knight of Europe: Origins and History. Режим доступу: URL: <https://www.realmofhistory.com/2019/10/31/medieval-knight-history-origins/>

14. Cardini, Franco. *The Companion to Medieval Society*, Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press, 2012.
15. Flori Jan. *Chevaliers et chevalerie au Moyen Age*. Paris: 2008. 301p

Додаткова:

1. Борискін Ю. В. Еволюція лицарського обладунку часів Столітньої війни: захисне озброєння англійського та французького лицарства. *Військово-науковий вісник. Історичні науки*. Львів, 2009. Вип.11.
2. Войтович Л. В. Зародження професійного війська. *Україна, культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2012. Вип. 21
3. Грачов Ю. *Англійське рицарство*. Київ, 2004.
4. Гуменний С. До питання заснування ордену тамплієрів. *Записки Львівського медієвістичного клубу*. Львів, 2016. С. 102-110.
5. Гуцул В. Битва тридцяти (26 березня 1351 року): бойові практики і знаряддя лицарського договірною зіткнення та його рецепції у текстах і зображеннях другої половини XIV - XV ст. *Текст і образ: Актуальні проблеми історії мистецтва*. 2018. Вип. 1(5)
6. Забзалюк, Д. До питань правового статусу Ордену тамплієрів та ролі у Хрестоносному Русі. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 850. С. 197-204. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_850_32
7. Забзалюк, Д. Організаційно-правова структура духовно-лицарських орденів доби Хрестових походів у контексті становлення Орденського права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. Вип. 1. С. 37-45. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_1_7
8. Кшановський Р. Трансформація лицарського стану доби Едуарда III: соціально-політичний, економічний і військовий аспекти. *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ ім. Петра Сагайдачного*. Львів, 2015. Випуск 24. С. 125–138.
9. Anglo S. *The Martial Arts of Renaissance Europe* [Text]. Sydney Anglo. – New Haven & London: Yale University Press, 2000. 396 p.
10. Ayşegül Keskin Çolak. The late twelfth-century knightly ethic in North-Western Europe in life and in literature. Режим доступу: URL: https://www.academia.edu/1518526/THE_LATE_TWELFTH_CENTURY_KNIGHTLY_ETHIC_IN_NORTH_WESTERN_EUROPE_IN_LIFE_and_IN_LITERATURE
11. Bachrach B. S. *Merovingian Military Organization 481-751* [Text]. Bernard Bachrach – Minneapolis, University of Minnesota Press, 1972. 158 p. 281
12. Bachrach B. Verbruggen's "Cavalry" and the Lyon-Thesis [Text]. / Bernard Bacrach. *The Journal of Medieval Military History*. Volume IV [edited by K. DeVries and C. J. Rogers], Woodbridge, The Boydell Press, 2006 – P. 137-163.
13. Barber R. *Rycerze i rycerskość* [Tekst]. Warszawa: Bellona, 2000. 464 s.

14. Carroll S. Blood and Violence in Early Modern France [Text]. Oxford University Press, 2006. 380 p

15. Chamberlin, F. & Rodriguez, B. (Hosts). (2022, September). Chivalry, Violence and Empire in Medieval Spain (No. 47) [Audio podcast episode]. In Historias: The Spanish History Podcast. Режим доступу: URL: <https://historiaspodcast.org/>.

16. Forey A. J. The Military Orders and the Spanish Reconquest in the Twelfth and Thirteenth Centuries. Режим доступу: URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/traditio/article/abs/military-orders-and-the-spanish-reconquest-in-the-twelfth-and-thirteenth-centuries/5FC4E2D9A4EFFCAD97EC62E35C466FD>

17. History of the Order of Calatrava in Andalucia. Режим доступу: URL: <https://www.visit-andalucia.com/order-of-calatrava/>

18. John Maunu. The Military and War in World History: A Digital Resource, Part I to 1450. https://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/oktatas/min_mil_ord.pdf

19. Morillo S. The “Age of Cavalry” Revisited [Text]. The Circle of War in the Middle Ages. Essays on Medieval Military and Naval History [edited by Donald J. Kagay and L. J. Andrew Villalon]. – Woodbridge : Boydell Press, 1999. P. 45-58.

20. The Project Gutenberg EBook of The History of Chivalry, Volume I (of 2), by Charles Mills. Режим доступу: URL: https://www.gutenberg.org/files/40021/40021-h/40021-h.htm#CHAP_II

21. Thomas Bullfinch. The Age of Chivalry. <https://betterdaysbooks.wordpress.com/2008/05/03/the-birth-of-chivalry-and-the-training-of-a-knight/>

22. Verbruggen J. F. The Role of the Cavalry in Medieval Warfare [Text] / Verbruggen J. F. [translated by Kelly DeVries]. *The Journal of Medieval Military History*. [edited by K. DeVries and C. J. Rogers], Volume III. Woodbridge, The Boydell Press, 2005. – p. 46-71,

23. Wright L. P.. The Military Orders in Sixteenth and Seventeenth Century Spanish Society. The Institutional Embodiment of a Historical Tradition. Past & Present. Published By: Oxford University Press No. 43 (May, 1969), pp. 34-70. Режим доступу: URL: <https://www.jstor.org/stable/650110>

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Львівський історичний клуб: <https://lvivmedievalclub.wordpress.com/>

2. Медієвіст. Українська латиномовна література: . Режим доступу: URL: <https://www.medievist.org.ua/>

3. Читиво: Режим доступу: URL: <https://chtyvo.org.ua/genre/istorychna/books/>

4. Шкільні підручники: Режим доступу: URL: https://pidruchnyk.com.ua/istorija_serednih7

5. Best of History Websites / Найкращі історичні вебсайти: Режим доступу: URL: <https://www.europa.clio-online.de/> -

6. Clio Online: Themenportal Europäische Geschichte / Кліо Онлайн: ТЕМАтичний портал з історії Європи: Режим доступу: URL: <http://www.europa.clio-online.de> -
7. EGO, European History Online / Європейська історія онлайн: Режим доступу: URL: <http://ieg-ego.eu/en/ego> -
8. European Network in Universal and Global History (ENIUGH) / Європейська мережа всесвітньої та глобальної історії : Режим доступу: URL: http://www.unileipzig.de/~eniugh/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=1&Itemid=46 -
9. HISTORIA.ORG.PL / Польський історичний портал: Режим доступу: URL: <http://www.historia.org.pl/> -
10. Historians.in.ua [Історичний портал]: Режим доступу: URL: <http://www.historians.in.ua/>
11. Medievalists.net (Where the Middle Ages Begin) (проект, що пропонує добірки книг, статей, фільмів, ТВ-шоу, новин, відео, подкастів з середньовічної історії): Режим доступу: URL: <https://www.medievalists.net/>

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1.

ЗАРОДЖЕННЯ РИЦАРСТВА

Мета: розкрити особливості становлення рицарського стану, роль реформ Карла Мартелла в процесі становлення лицарства.

План.

1. Причини і передумови виникнення рицарства в Західній Європі в VI-X ст.
2. Реформи Карла Мартелла і їх роль в процесі становлення рицарства
3. Особливості становлення рицарської верстви у Середньовічній Франції, Німеччині та Англії.
4. Військові та морально-етичні засади лицарства. Вимоги до рицарського звання.

Підготувати повідомлення:

Військова справа скіфів і сарматів, озброєння та обладунки.

Військові справа стародавніх германців.

Виникнення та ідеологія військового стану норманів

Основні поняття: *рицар, лицар, Франкська імперія, кодекс честі, Карл Мартелл.*

Методичні рекомендації:

Під час підготовки до семінарського заняття зверніть увагу на причини та передумови виникнення рицарського стану. Італійський дослідник історії лицарства Франко Кардіні стверджує, що «основоположна роль у становленні лицарства належить економічному фактору. Він починає діяти вже в епоху Карла Великого». Дійсно, поява лицарства була пов'язана з тими соціально-економічними процесами, які відбувалися у франкському суспільстві в VII—IX століттях, і, перш за все, з переворотом в аграрних відносинах, який прискорив формування феодальної земельної власності, закріпачення селянства і створення феодального ладу.

Битва з арабами при Пуатьє (732 р.) показала, що у військовому відношенні майбутнє за добре навченим кінним воїном. В результаті реформ Карла Мартелла значно зміцнився прошарок середніх землевласників, які в якості професійних кінних воїнів стали основою франкського ополчення і були попередниками майбутнього лицарства. Таким чином, військова справа поступово стає долею професіоналів, які мають достатньо коштів для придбання дорогого озброєння і володіють великим дозвіллям, необхідним для тривалої підготовки і постійного тренування. Для нижчих верств населення служба в війську замінюється грошовим податком.

У IX столітті важкоозброєний вершник перетворюється на особливий військовий стан. Франко Кардіні зазначає, що якщо в попередні століття слово miles (воїн) стосувалося всіх, хто взагалі носив зброю, то з IX століття уявлення про miles (воїна) нерозривно пов'язане з вершником і важким озброєнням.

Наприкінці XI століття у Франції завершується процес формування лицарства як численної і замкнутої соціальної категорії, що має закінчену політичну організацію і особливий правовий статус.

На Британські острови лицарська традиція була принесена в результаті так званого Нормандського завоювання в середині XI ст. Але значною мірою особливості лицарства, які сформувалися в цьому регіоні, залежали від тих умов соціального, політичного і військового устрою, які були поширені в донормандський період.

Девізом всіх рицарів було наступне: "Бог, жінка і король", вони були справжніми захисниками вітчизни. Згаданий девіз сяяв на розкішних і войовничих святах лицарів, в їх військових іграх, в їх вигаданих боях, в чудових турнірах, які все більш і більш розмножувалися.

Список літератури

1. Aysegül Keskin Çolak. The late twelfth-century knightly ethic in North-Western Europe in life and in literature. https://www.academia.edu/1518526/THE_LATE_TWELFTH_CENTURY_KNIGHTLY_ETHIC_IN_NORTH_WESTERN_EUROPE_IN_LIFE_and_IN_LITERATURE

2. Грачов Ю. Англійське лицарство. Київ, 2004.

3. Гуцул В. Битва тридцяти (26 березня 1351 року): бойові практики і знаряддя лицарського договірної зіткнення та його рецепції у текстах і зображеннях другої половини XIV - XV ст. *Текст і образ: Актуальні проблеми історії мистецтва*. 2018. Вип. 1(5)

4. Гуцул В. Лицарство в середньовічній Європі. <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/ritsarstvo-v-serednovichnii-ievropi-volodimir-gutsul/>

5. Ключник М. Лицарство у Західній Європі. <https://prezi.com/p/ueoafbxnryxl/presentation/>

6. Кшановський Р. Трансформація лицарського стану доби Едуарда III: соціально-політичний, економічний і військовий аспекти. *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ ім. Петра Сагайдачного*. Львів, 2015. Випуск 24. С. 125–138. 19 2.

7. Лицарський зразок поведінки від середньовіччя до нашого часу <http://www.etica.in.ua/litsars-kij-zrazok-povedinki-vid-seredn-ovichchya-do-nashogo-chasu/>

8. Найвеличніші лицарі середньовіччя. https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/04/blog-post_11.html

9. Цебрій І.В., Неля Назаренко. Духовне життя країн Західної Європи в епоху Середньовіччя та раннього Просвітництва: монографія. Старобільськ-Полтава, ЛНУ, видавництво «Формат+», 2021. 206 с.

https://shron1.chtyvo.org.ua/Tsebrii_Iryna/Dukhovne_zhyttia_krain_Zakhidnoi_Yevropy_v_epokhu_Serednovichchia_ta_rannoho_Prosvitnytstva.pdf

10. The Medieval Knight of Europe: Origins and History.

<https://www.realmofhistory.com/2019/10/31/medieval-knight-history-origins/>

11. The Project Gutenberg EBook of The History of Chivalry, Volume I (of 2), by Charles Mills https://www.gutenberg.org/files/40021/40021-h/40021-h.htm#CHAP_II

12. Thomas Bullfinch. The Age of Chivalry.

<https://betterdaysbooks.wordpress.com/2008/05/03/the-birth-of-chivalry-and-the-training-of-a-knight/>

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2.

СИСТЕМА ВИХОВАННЯ ТА ПІДГОТОВКИ ЛИЦАРЯ

Мета: розкрити особливості виховання хлопчиків/юнаків як майбутніх рицарів, ознайомитися з системою військової підготовки майбутнього «воїна Середньовіччя»

План

1. Виховання хлопчиків «благородних» станів.
2. Фізична підготовка хлопчиків/юнаків для набуття рицарського звання.
3. Обряд посвяти в рицарі: підготовка і проведення..
4. Сеньйоріальні та васальні обов'язки рицарського стану. Спільне та відмінне в різних країнах Європи.

Написати есе «Що потрібно зробити, щоб стати лицарем?»

Підготувати повідомлення/презентацію:

1. Фізичне виховання лицарів.
2. Виховання службою в лицарській культурі середньовіччя.
3. Ідеї лицарства в культурі українського козацтва.

Основні поняття: *омаж, васалітет, паж, сквайєр, феодал, інавгурація.*

Методичні рекомендації:

Навчання лицаря зазвичай починалося у віці семи чи восьми років, тому що жоден справжній лицар не бажав, щоб його діти проводили час у неробстві та балуванні. У деяких місцях існували спеціальні школи для підготовки лицарів, але найчастіше ними служили їхні власні замки. Кожен феодал мав свій двір, до якого він залучав синів і дочок біднішої шляхти своїх володінь; і його замок також часто відвідували діти людей рівного рангу з ним, оскільки (такою була скромність і ввічливість лицарства) кожен лицар, як правило, мав

якогось брата по зброї, якого він вважав кращим за себе, щоб прикрашати своїх дітей благородними досягнення.

Обов'язки хлопця перших семи років служби були переважно особистими. Протягом семи років дії цих інструкцій його називали камердинером, дамуазо або пажем. Військових вправ у пажа було небагато. Його навчили перестрибувати через траншеї, запускати чи кидати списи та дротики, підтримувати щит і під час ходьби наслідувати розмірену поступку воїна. Він бився легкими палицями проти чучел, ніби вони були його смертельними ворогами, або зустрічався в не менш небезпечних зіткненнях зі своїми молодими товаришами по замку. З 14 років паж ставав сквайром, що було другим кроком до лицарства після пажа. Хлопчики служили лицареві як помічники, виконуючи прості, але важливі завдання, такі як сідлання коня або догляд за зброєю та обладунками лицаря.

Військові вправи були обов'язковою частиною підготовки лицаря. Він навчався терпіти голод і спрагу; не зважаючи на зміни пір року. Він привчив себе володіти мечем, встромляти списа, бити сокирою і носити обладунки. Найулюбленішою вправою була вправа, яку називали квінтаною: вона була особливо розрахована на те, щоб вправляти око та руку у правильному напрямку спису. Але з усіх лицарських вправ жоден не вважався таким важливим, як верхова їзда. Верховна їзда вважалася своєрідною наукою людей блакитної крові.

Важливою подією лицарської кар'єри є посвята в лицарі. Дослужившись до посади зброєносця і перебуваючи в цьому званні вже кілька років, відзначившись гарною поведінкою, скромністю, мужністю і хоробрістю, молода людина починала домагатися лицарського звання і просив свого сеньйора розпочати обряд посвяти в лицарі. Переконавшись у хоробрості та інших доблестях молодого воїна, лицар призначав день посвяти. Для цього обряду звичайно обиралися кануни яких-небудь торжеств, наприклад, оголошення миру або перемир'я, коронації королів, народження, хрещення або шлюб принців, великі церковні свята (Різдво, Великодень, Вознесіння), і переважно напередодні П'ятидесятниці.

Зупиніться окремо на обряді посвяти в лицарі.

Розкриваючи четверте питання, зверніть увагу на обов'язки лицарського стану. Зокрема, особливості феодальної ієрархії в різних європейських країнах. Так, ієрархія в Англії відрізнялася від класичної європейської. Як правило, вона базувалася на принципах відношення феода (фьєфа) утримувача до короля, який стояв на чолі цієї ієрархії. Великі феодали (князі, графи) отримували свої наділи безпосередньо від короля, від них - менш впливові (барони в Англії, Німеччині, Шотландії, барони і шателени у Франції), а вони в свою чергу вже наділяли найбільш впливових лицарів. На найнижчому щаблі цієї феодальної драбини стояли дрібні бідні лицарі (іноді вони називалися однощитними). І у Франції та Німеччині відносини в середині ієрархії врегульовувались за принципом „васал мого васала не є мій васал”. В Англії ж король вважав своїми васалами і васалів нижчого рангу, тобто вводилася пряма васальна залежність всіх феодальних землевласників від короля.

Список літератури

1. Грачов Ю. Англійське рицарство. Київ, 2004.
2. Гуцул В. Рицарство в середньовічній Європі. <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/ritsarstvo-v-serednovichnii-ievropi-volodimir-gutsul/>
3. Ключник М. Лицарство у Західній Європі. <https://prezi.com/p/ueoafbхnryxl/presentation/>
4. Кшановський Р. Креація «культу лицарства» Едуардом III як інструменту зміцнення англійської монархії. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: «Історія». Київ, 2017. №3 (134). С. 39–42.
5. Кшановський Р. Трансформація лицарського стану доби Едуарда III: соціально-політичний, економічний і військовий аспекти. *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ ім. Петра Сагайдачного*. Львів, 2015. Випуск 24. С. 125–138. 19 2.
6. Лицарський зразок поведінки від середньовіччя до нашого часу <http://www.etica.in.ua/litsars-kij-zrazok-povedinki-vid-seredn-ovichchya-do-nashogo-chasu/>
7. Найвеличніші лицарі середньовіччя. https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/04/blog-post_11.html
8. Aysegül Keskin Çolak. The late twelfth-century knightly ethic in North-Western Europe in life and in literature. https://www.academia.edu/1518526/THE_LATE_TWELFTH_CENTURY_KNIGHTLY_ETHIC_IN_NORTH_WESTERN_EUROPE_IN_LIFE_and_IN_LITERATURE
9. The Medieval Knight of Europe: Origins and History. <https://www.realmofhistory.com/2019/10/31/medieval-knight-history-origins/>
10. The Project Gutenberg EBook of The History of Chivalry, Volume I (of 2), by Charles Mills https://www.gutenberg.org/files/40021/40021-h/40021-h.htm#CHAP_II
11. Thomas Bullfinch. The Age of Chivalry. <https://betterdaysbooks.wordpress.com/2008/05/03/the-birth-of-chivalry-and-the-training-of-a-knight/>

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3-4

ЛИЦАРСЬКЕ ОЗБРОЄННЯ ТА ОБЛАДУНКИ

Мета: розкрити еволюцію лицарського озброєння та обладунків упродовж періоду Середньовіччя з огляду на чинники які визначали її динаміку.

Заняття 1

План.

1. Еволюція лицарських обладунків упродовж VIII-XI століть: характеристика окремих частин рицарського обладунку.
2. Лицарські обладунки XII-XV ст. (кіраса, бригантина, шолом і т.д.). Чинники, які визначали їх зміну.
3. Меч та інші види холодного озброєння.
4. Лицарство і стрілецька зброя. Проблеми використання металеві зброї.

Підготувати повідомлення - презентацію:

1. Лицарська зброя. (один звидів видів зброї на вибір: Меч. Кинджал. Спис. Булава. Бойовий молот, бойова сокира тощо..).
2. Наступальне та захисне озброєння лицарів.
3. Еволюція лицарського щита.
4. Лицарські обладунки для бою (для турніру).
5. «Білі обладунки» - історія появи та майстри виробництва.

Основні поняття: *рицарський обладунок, білі обладунки, сюрко, кіраса, кольчуга, бригантина.*

Методичні рекомендації:

Під час підготовки до семінарського заняття чітко розділіть епоху рицарства на кілька періодів, що дозволить виокремити особливості обладунків та озброєння у кожен з цих періодів.

"Епоха кольчуги" тривала з 1066 по 1250 рік. Зрозуміло, обладунками в цей час була не тільки кольчуга, але вона була в той час найголовнішим засобом захисту. Ну і ще великий щит, що постійно зменшувався в розмірах, і шолом, який спершу залишав обличчя відкритим, а потім "горшкоподібний" (топфхельм), який повністю закривав уже не тільки голову, а й обличчя воїна.

З 1250 по 1330 рр мав місце так званий "перехідний період" в історії обладунків. У цей час відбулося поширення кольчужно-пластинчастої броні, тобто до самої кольчуги почали прикріплювати металеві пластинки, що підсилюють її. У період з 1330 по 1410 рр металеві пластини дедалі більше витісняють кольчугу, тож до 1410 року вона якщо і використовується, то тільки там, де пластинами тіло можна було захистити насилу, під пахвами, в паху. Також з кольчуги, як і раніше, робили на шоломи бармиці - кольчужні "підвіски", що захищали шию між металевими латами на грудях і плечах і металевим шоломом на голові. Час з 1410 по 1500 рр називають "великим періодом" лицарів у "білих обладунках".

У середньовічний період обладунки підрозділялися на три типи залежно від функції: лицарські обладунки, церемоніальні обладунки і польові обладунки.

Основною лицарською зброєю був меч. Головними деталями конструкції меча є ефес і клинок. У період з VI по X ст. у Західній Європі меч значно збільшився в розмірах. Перехід у XIV-XV ст. від кольчуги до набірних

панцирних лат вплинув і на еволюцію меча. Лати в бою легше стало проколоти, ніж розрубати. Тому рубаючий меч у XIV ст. змінив меч колючо-рубаючої дії.

Основною ударною зброєю лицаря залишалися списи. З інших видів ударної зброї лицарі використовували бойові сокири, булави, а пізніше бойові молоти і чекани. Лицарське військо практично відмовилося від метальної зброї. Але впродовж середньовіччя продовжувала використовуватися навіть така давня метальна зброя, як праща, що складалася з ременя чи шнура (1,5–2 м) і каменя.

Заняття 2.

(конференція)

Орієнтовний перелік питань на конференцію

1. Періодизація історії лицарських обладунків та озброєння.
2. Основні елементи лицарського обладунку X-XIII ст.
3. Основні елементи лицарського обладунку XIII - XV ст.
4. Технологія виробництва середньовічної лицарської зброї.
5. Меч та інші холодної озброєння.
6. Лицарство і стрілецька зброя. Проблеми використання метальної зброї.
7. Лицарські обладунки періоду хрестових походів.
8. Озброєння французьких та англійських лицарів у XV ст.
9. Тактика середньовічних воєн.
10. Лицарський ідеал війни і військово мистецтво періоду Столітньої війни.

Методичні рекомендації.

Заняття буде проводитися у вигляді конференції. Рекомендується розділити теми між студентами. Готуючись до виступу з певної теми, уважно ознайомтеся з рекомендованим списком літератури і виберіть ті роботи, які відповідають вашій темі. Цей список не є вичерпним. Ви можете користуватися інтернетом і шукати літературу самостійно. Так само у загальному переліку літератури з курсу, з яким ви можете знайти на початку методички, є посилання на інтернет ресурси. Скористайтеся ними. Раджу звернути особливу увагу на зарубіжні джерела. Деякі з них подані у списку літератури до цього семінару.

Ваша відповідь має бути максимально вичерпною і лаконічною. Обов'язковою частиною виступу є презентація. Якщо бажаючих виступити є більше ніж запропонованих тем, одну тему можуть готувати вдвох 2 студенти (не більше), розділивши виступ на 2 частини. Однак тривалість виступу від цього не змінюється.

Виступ на конференції має тривати максимум 15 хвилин.

Список літератури.

1. Борискін Ю. В. Еволюція лицарського обладунку часів Столітньої війни: захисне озброєння англійського та французького лицарства. *Військово-науковий вісник. Історичні науки*. Львів, 2009. Вип. 11.
2. Василь Босак Таран. Спроба конструкційної класифікації і характеристика застосування під час Хрестових походів. Режим доступу: URL: <https://surli.cc/lfexqv>
3. Войтович Л., Овсінський Ю. Історія війн і військового мистецтва. У 3 томах. Том 1. Від зачатків військової організації до професійних найманих армій (бл. 3060 р. до Христа – початок XVI століття). Харків: Фоліо, 2017.)
4. Грачов Ю. Англійське рицарство. Київ, 2004.
5. Гуцул В. Битва тридцяти (26 березня 1351 року): бойові практики і знаряддя рицарського договірного зіткнення та його рецепції у текстах і зображеннях другої половини XIV - XV ст. *Текст і образ: Актуальні проблеми історії мистецтва*. 2018. Вип. 1(5)
6. Ключник М. Лицарство у Західній Європі. Режим доступу: URL: <https://prezi.com/p/ueoafbxnryxl/presentation/>
7. Кшановський Р. Трансформація лицарського стану доби Едуарда III: соціально-політичний, економічний і військовий аспекти. *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ ім. Петра Сагайдачного*. Львів, 2015. Випуск 24. С. 125–138. 19 2.
8. Троян О. М. Етапи розвитку лицарських обладунків в епоху середньовіччя. *Ресурсозберігаючі технології легкої, текстильної і харчової промисловості : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. молодих вчених та студентів, 18-19 листоп. 2020 р.* Хмельницький : ХНУ, 2020. – С. 198-201.
9. Ayşegül Keskin Çolak. The late twelfth-century knightly ethic in North-Western Europe in life and in literature. Режим доступу: URL: <https://surl.lu/okhwjc>
10. Martha Carlin. Clothing, Armor, and Weapons of a Mid Thirteenth-Century English Knight. Режим доступу: URL: <https://sites.uwm.edu/carlin/clothing-armor-and-weapons-of-a-mid-thirteenth-century-english-knight/>
11. Medieval Chronicles. Режим доступу: URL: <https://www.medievalchronicles.com/medieval-knights/knights-weapons/>
12. The Medieval Knight of Europe: Origins and History. <https://www.realmofhistory.com/2019/10/31/medieval-knight-history-origins/>
13. The Project Gutenberg EBook of The History of Chivalry, Volume I (of 2), by Charles Mills. Режим доступу: URL: https://www.gutenberg.org/files/40021/40021-h/40021-h.htm#CHAP_II

14. Thomas Bullfinch. The Age of Chivalry. <https://betterdaysbooks.wordpress.com/2008/05/03/the-birth-of-chivalry-and-the-training-of-a-knight/>

15. Hendrik Pahl. Knights on the battlefield: tactics and strategies of medieval combat. <https://www.battlemerchant.com/en/blog/knights-on-the-battlefield-tactics-and-strategies-of-medieval-combat>

16. Medieval tactics in the West. Режим доступу: URL: <https://www.britannica.com/topic/tactics/Linear-formation>

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5-6

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ РИЦАРЯ

Мета: розкрити особливості повсякденного життя рицаря, особливості архітектури і функціонування замків у різних країнах, показати яким чином рицарі розважалися, відпочивали, підтримували навички бойового мистецтва.

Заняття 1

План

1. Середньовічний замок, його облаштування
 - Генеза замкової архітектури впродовж Середньовіччя.
 - Оборонні функції замку.
 - Замок як центр середньовічного життя.
2. Повсякдення рицаря.
 - Повсякденна рутинна;
 - Відпочинок;

Підготувати реферати-презентації:

1. Гігієна в середньовічному замку;
2. Харчування середньовічної людини/лицаря.
3. Найцікавіші середньовічні замки.

Основні поняття: замок, романський стиль, бійниці, оборонні мури, донжон, сенешалі, герольд, герби, турнір.

Методичні рекомендації:

У першому питанні слід зупинитися на характеристиці замку як місце проживання рицаря, центрові суспільно-господарського життя та укріпленій фортеці. Замок був серцем сеньйорії, символом влади і могутності сеньйора. За наявністю такого замку в X-XI ст., власне, і визначалася сеньйорія.

Замок був також житлом сеньйора та його лицарської охорони. У замках лицарі проводили час, вільний від військових походів. Перші замки являли собою невисокі дерев'яні круглі або прямокутні вежі - донжони, що стояли на височинах і були оточені частоколом. У Франції дерев'яні замки-донжони стали виникати наприкінці IX ст., коли з ослабленням влади короля держава почала розпадатися на князівства, а князівства - на дрібніші сеньйорії (герцогства, графства). Утверджуючи владу на своїх землях, сеньйор обзаводився замком. В Іспанії замки стали рубежами наступу Реконкісти. В Англії перші укріплення - дерев'яні замки бурги стали будувати як захист від нападів вікінгів-норманів. Але масове будівництво замків в Англії почалося з нормандського завоювання.

В цілому кожен порядний середньовічний замок повинен був відповідати таким базовим вимогам:

- знаходиться в малодоступній для ворога і піднесеній місцевості, щоб можна було з висоти оглядати значні відстані і здалеку бачити наближення потенційного ворога (за цей час встигнути підготуватися до оборони, закрити ворота, нагріти смолу для непроханих гостей і так далі),
- мати всередині джерело води – на випадок можливої тривалої облоги,
- виконувати репрезентативні функції, тобто всіляко підкреслювати багатство і владу господаря замку, будь то граф, барон, князь або навіть король.

Відповідаючи на друге питання плану, слід звернути увагу на те як рицар проживав повсякденне, рутинне життя. Чим займався лицар у вільний від служби своєму сюзерену час? Як відпочивав, чим розважав себе? Насамперед, він ходив до церкви. Саме вона в середньовіччі була центром суспільного життя, а за сумісництвом головним ЗМІ, клубом за інтересами, театром і навіть трішки шлюбним агентством.

Окрім церкви, в середньовіччі першою і головною розвагою було смачно поїсти. От не ту кашу з юшкою, що ти їси щодня, а щось по-справжньому смачне, тому дороге і недоступне щодня. Так дорогий читачу, йдеться про бенкети. Сеньйор збирав своїх васалів на бенкети до і після походу. Бенкети влаштовували і в замках сеньйорів, і в будинках пересічних лицарів з нагоди сімейної урочистості, свята, на честь приїзду гостей. Організувати бенкет господарям будинку допомагали спеціально навчені слуги - сенешалі. Улюблена розвага військової еліти середньовіччя – полювання.

Список літератури.

1. Зайбт Ф. Близк і вбогість Середньовіччя. Історія з початком і кінцем. Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2009. 512 с.
2. Кубрак О. Формування європейського етикету в епоху Середньовіччя. Режим доступу: URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/83242/1/Kubrak_Formuvannia_yevropeiskoho.pdf

3. Кшановський Р. О. Трансформація лицарського стану в Англії (XIII – першої половини XV століття): військово-адміністративна діяльність та структури повсякденності. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук Львів, 2019 Режим доступу: URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/aref_kshanovskiy.pdf
4. Christof Krauskopf. Castles, nobles and living conditions – sources for and interrelations between aspects of medieval daily life. 2015, Medieval Archaeology in Scandinavia and beyond. Hisory, trends, and tomorrow. Режим доступу: URL: https://www.academia.edu/35118954/Castles_nobles_and_living_conditions_sources_for_and_interrelations_between_aspects_of_medieval_daily_life
5. Stefan Tofan. Medieval People Titles, Positions, Trades & Classes Introduction: The Medieval Feudal System. Режим доступу: URL: https://www.academia.edu/10251176/Medieval_People_Titles_Positions_Trades_and_Classes_Introduction_The_Medieval_Feudal_System?nav_from=a208f780-e13d-4772-be57-4c99842cd990

Заняття 2

План

1. Турніри: статuti, устрій, обряди, роздача нагород.
2. Рицарські «розпізнавальні знаки». Герби: правила створення гурба.
3. Законспектувати працю. Khrystyna Mereniuk. Knight's Tournaments in England and France from the 11th to the 14th Century: The Problems of Sources and Terminological Aspect. „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2022, T. 14 (18). <https://lnk.ua/BNEM0wXNG>

Написати есе. Рицарський турнір – спосіб заробітку чи захисту честі?

Методичні рекомендації:

1. Турнір - змагання лицарів у середньовічній Західній Європі. Усі наші найпрекрасніші уявлення про лицарство пов'язані з турніром. Походження турнірів. Слід розрізняти турнір і поєдинок: турнір - бій між двома групами рівної чисельності; поєдинок - одиночний бій на списах. Імовірно, першим установив правила турнірів, або групових боїв, Жоффрау де Прейї (помер 1066 р.). Турніри, безсумнівно, виникли як засіб навчання юнаків із феодалної знаті військовому мистецтву, для оволодіння верховою їздою, списом, мечем і булавою. Аби зробити вправи безпечнішими, застосовували лише "куртуазну" зброю: списи з тупим наконечником квадратного перерізу, мечі - без вістря та "обтесані" (з притупленим лезом), булави легкі та без виступів. Крім того, дозволялися не всі прийоми використання такої зброї. Лицарі могли наносити удари тільки зверху вниз, але "не рубати і не колоти з розмаху".

Церква забороняла турніри не з гуманних міркувань, на той час це не було властиво духовенству. На Ліонському соборі 1245 р. Інокентій IV заборонив проведення турнірів на три роки під приводом, що ці свята відволікають лицарів від хрестових походів і потребують надмірних витрат, які

доцільніше використати на війну з невірними. У той час турніри могли проводитися з будь-якого приводу і без попереднього оголошення. Достатньо, щоб лицарі зібралися і в них вистачило часу на організацію одного з видів змагань. Подібні турніри проводилися на рівнині, у піщаній, рівній і безлісній місцевості, без огорож і трибун. Дивитися на них приходили хто хотів, і першими на ці куртуазні змагання збиралися жінки. До XIII століття турнір почав набувати більш символіко ритуалізований, ігровий характер. Але в кінці 13 століття були введені спеціальні більш мирні правила проведення лицарських турнірів. Зброя була спеціально притуплена, і називалося мирною зброєю, введені посилені обладунки (такі як лати).

2. Відповідаючи на друге питання слід зупинитися на характеристиці герольда. Слово герольд прийшло в українську мову з німецької або польської мов (Herold) і означає - глашатай, вісник або церемоніймейстер. Герольди з'явилися в країнах Західної Європи приблизно в XII столітті. Перша згадка про професію герольд з'явилася в письмовому джерелі в 1170-х роках. Влаштувавшись при дворах королів і великих феодалів, герольди перебрали на себе всі церемоніальні функції - вони були розпорядниками на урочистостях, судьями або вартовими на лицарських турнірах, відали складанням гербів і родоводів. Професія оформилася одночасно з виникненням моди на лицарські турніри. Саме на цих азартних змаганнях герольди сповна знайшли своє місце і здобули унікальну самостійну професію.

Рицарські герби, що виникли в XI-XII століттях під час хрестових походів та турнірів, були візуальними символами, що увічнювали подвиги воїнів та передавалися у спадок, виражаючи їхню ідентичність, статус і хоробрість, часто містили зображення тварин (як-от кінь), рослин, хрестів, зірок чи інших фігур, які мали своє геральдичне значення, і стали основою для сучасних національних та міських гербів. Свою відповідь обов'язково ілюструйте.

3. Законспектувати роботу за такою схемою: автор, назва, мета роботи, основні положення роботи, висновки.

Література:

1. Кшановський Р. Особливості лицарського турніру в середньовічній Англії: історіографічний огляд (XX – поч. XXI ст.). *Гілея: Науковий вісник. Збірник наукових праць*. Київ, 2016. Вип. 114 (11). С. 123–128.

2. Кшановський Р. Трансформація лицарського стану доби Едуарда III: соціально-політичний, економічний і військовий аспекти. *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ ім. Петра Сагайдачного*. Львів, 2015. Випуск 24. С. 125–138.

3. Марченко О.М. Повсякденне життя народів Європи в епоху Середньовіччя та Нового часу. Курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів: Навчальний посібник. Кропивницький, ПОЛІМЕД-Сервіс, 2017. 340 с.

4. Скіра Ю. Особливості проведення лицарського турніру в Середньовічній Європі XII – XIII ст. Режим доступу: URL:

<https://lvivmedievalclub.wordpress.com/2014/09/03/особливостіпроведення-лицарського/>

5. Chivalry Was Established to Keep Thuggish, Medieval Knights in Check.

Режим доступу: URL: <https://www.history.com/news/chivalry-knights-middle-ages>

6. Josette Marie Camilleri. Everyday life in the middle ages. Part One: The Reality of the Times. 2019, Everyday Life In The Middle Ages

Режим доступу: URL: https://www.academia.edu/38988344/EVERYDAY_LIFE_IN_THE_MIDDLE_AGE_S_Part_One_The_Reality_of_the_Times

7. Stefan Tofan. Medieval People Titles, Positions, Trades & Classes Introduction: The Medieval Feudal System. Режим доступу: URL:

https://www.academia.edu/10251176/Medieval_People_Titles_Positions_Trades_and_Classes_Introduction_The_Medieval_Feudal_System?nav_from=a208f780-e13d-4772-be57-4c99842cd990

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7-8

ДУХОВНО-ЛИЦАРСЬКІ ОРДЕНИ

Мета: розкрити особливості виникнення духовно-рицарських орденів, їх військову та позавійськову діяльність. Визначити їх роль в економічному та громадсько-політичному житті середньовічної Європи.

Заняття 1

План.

1. Причини хрестових походів. Головні ідеологічні установки. (праці: Фульхерій Шартрський. Єрусалимська історія (*промова папи Урбана II на Клермонському соборі*) (1095р.) Гвіберт Ножанський. Діяння божі через франків; Вільгельм Тірський. Історія священної війни в Семко Я. С. Лицарство та хрестові походи середньовіччя: документи та матеріали: навчальний посібник. Одеса : Ун-т Ушинського, 2022. 229 с. <https://surl.li/apwkez>
2. Причини виникнення духовно-лицарського Ордену госпітальєрів.
3. Структура Ордену, основні види діяльності, регіони поширення діяльності.
4. Позавійськова діяльність ордену. Причини зникнення.
5. Причини виникнення духовно-лицарського Ордену тамплієрів
6. Структура Ордену, основні види діяльності, регіони поширення діяльності.
7. Позавійськова діяльність ордену. Причини зникнення.

Підготувати реферати-презентації:

1. Найвизначніші діячі ордену госпітальєрів.
2. Найвизначніші діячі ордену тамплієрів.

Основні поняття: *духовно-рицарські ордени, тамплієри, госпітальєри, командор, хрестові походи.*

Методичні рекомендації:

Під час підготовки першого питання уважно прочитайте документи. Зробіть записи головних думок їх авторів. Зверніть увагу на такі питання: дата та умови появи документу? Які причини його появи? кого вони стосуються? Проти кого були спрямовані хрестові походи? Хто був їх ініціатором і чому? заверніть увагу на протистояння Заходу і Сходу. Чим воно було зумовлене? З чієї ініціативи і чому виникли духовно-рицарські ордени?

Друге і п'яте питання. Духовно-лицарські ордени виникли в результаті церковної реформи, яку проводив папа Григорій VII (1020 - 1085 р). У цей період лицарство набуло нової самосвідомості та нової ідеологічної основи. На думку папи-реформатора, військове мистецтво лицарів, професійних військових, які до цього моменту служили здебільшого королям і феодалам, мали бути поставлені на службу "Правій" справі: захисту християнської Європи, завоюванню Святої землі, захисту Віри і паломників від насильства "невірних". Лицарі духовно-лицарських орденів сильно відрізнялися від своїх попередників, світських лицарів. Якщо другі в боях і війнах шукали особисту славу, багатство або прихильність короля, то перші - служили Господу, дотримуючись жорстких правил і присвячували своє життя безмежному служінню своєму Ордену, повністю відмовившись від особистих бажань. Від самого початку лицарі мали перед собою завдання захистити християнських паломників, а також християнські володіння на Сході від ісламських воїнів. У підсумку вийшло виправдати існування армії і необхідність служити Богу, це стало об'єднанням в одне ціле.

Для того щоб вступити в орден, лицареві потрібно було дати обітницю чернецтва. Тобто він мав залишатися бідним, цнотливим, слухняним. Членом ордену міг стати лицар, а також проста людина, яка могла належати навіть до простолюдинів, які складали одну окрему групу.

Орден госпітальєрів - більше відомий як Мальтійський орден. Спочатку він об'єднував ченців, які при цьому ще й були воїнами - лицарями. Орден госпітальєрів був заснований під час першого хрестового походу в 1099 році. Символом членів ордену є білий восьмикутний хрест.

Перший орденський госпіталь у Європі було створено 1122 року. Госпітальєри розвивали в Європі й мережу постачання, якою керували командори та байліфи. До їхнього завдання входили збір грошей і вербування солдатів для Святої Землі. Завданням ордену став збройний захист Святої Землі від сарацинів та османів. Зазначимо також незалежність ордену від самого початку від усіх інших держав, що ґрунтувалася на папських настановах, а також загально визнане право мати армію і вести військові дії. Римські папи постійно давали привілеї іоаннітам, виключивши їх із підпорядкування місцевої, світської та духовної влади і давши їм право збирати церковну десятину на свою користь. Священики ордену звітували тільки перед капітулом і великим магістром. У 1143 р. папа Інокентій II видав спеціальну буллу, за

якою орден іоанітів не підпорядковувався ні духовній, ні світській владі - тільки безпосередньо самому римському папі. На о. Родос остаточно склалася ієрархічна структура ордену іоаннітів та його статут.

У 1530 р. папа Климент VII звернувся до Імператора Священної Римської Імперії Карла V з проханням дарувати ордену постійну резиденцію на острові Мальта. Імператор прихильно поставився до цього клопотання і 24 березня 1530 р. Карл V у Кастельфранко підписав грамоту, за якою острови Мальта, Коміно і Гоцо, а також місто і фортеця Тріполі в Лівії передавали іоаннітам на вічні часи у вигляді дворянського вільного лена. Орден став називатися Мальтійським.

Тамплієри ("храмовники") або Бідні Лицарі Христа і Храму Соломона - католицький військово-чернечий (духовно-лицарський) орден, заснований у Святій землі 1119 року невеликою групою лицарів на чолі з Гуго де Пейном після Першого хрестового походу. Один із перших за часом заснування з релігійних військових орденів, поряд із госпітальєрами. Орден є другим за давністю, але першим за своїм становищем як у Палестині, так і в Європі. На відміну від іоаннітів тамплієри були від початку військовим чернечим орденом. У 1128 році тамплієри офіційно визнані були папою римським, на соборі в Труа були також затверджені орденські статuti.

Тамплієри отримали право будувати свої церкви, мати свої кладовища. Їх не могли відлучати від церкви, вони ж могли знімати відлучення, налагоджені церквою. Усе майно Ордену, як рухоме, так і не рухоме, звільнялося від церковних податків, а десятина, яку вони збирали самі, йшла повністю в скарбницю Ордену. Єпископам заборонялося втручатися в життя тамплієрів, притягати до суду, штрафувати їх. Жоден духовно-лицарський Орден не наділявся настільки великими повноваженнями.

Незабаром після вигнання хрестоносців зі Святої землі на орден почалися гоніння. У 1307 році французький Філіп IV звинуватив тамплієрів у чаклунстві та наказав їх заарештувати й катувати, щоб домогтися зізнань. Потім папа римський віддав розпорядження їх судити, що, зрозуміло, було виконано. Але ніде, крім Франції, провину тамплієрів доведено не було. Проте папа все одно скасував орден, а його останнього Великого магістра Жака де Моле спалили на вогнищі в центрі Парижа на острові посеред Сени 1314 року, причому, помираючи, він прокляв короля і папу, і обидва вони незабаром померли. Багато тамплієрів врятувалися на території Англії та Шотландії.

Четверте і сьоме питання стосуються діяльності орденів поза їхніми військовими справами. Зверніть увагу на благодійницьку діяльність госпітальєрів, їх опіку над учасниками хрестових походів, хворими і немічними. Щодо тамплієрів – вони були одним з найбагатших рицарських орденів і банкірами Європи. Цей та інші аспекти їх діяльності розкрийте, відповідаючи на ці два апитання.

Заняття 2

План.

1. Причини виникнення духовно-лицарського Тевтонського ордену
2. Структура Ордену, основні види діяльності, регіони поширення діяльності.
3. Позавійськова діяльність ордену. Причини зникнення.
4. Причини виникнення іспанських духовно-лицарських Орденів (Алькантара, Калатрави, Монтеси, Сантьяго) та регіони поширення
5. Особливості діяльності Структура Орденів, основні види діяльності. Участь в Реконкісті.
6. Позавійськова діяльність орденів. Причини зникнення.

Підготувати реферати-презентації:

1. Найвизначніші діячі Тевтонського ордену
2. Соціальна роль духовно-рицарських орденів.
3. Духовно-рицарські ордени Середньовіччя і сучасність.

Методичні рекомендації:

Структура відповіді така ж як у попередньому семінарі. Під час третього хрестового походу жителі Бремена і Любека засновують біля Акко госпіталь, з якого згодом утворюється Німецький (Прусський або Тевтонський) орден. Метою ордену, заснованого в 1128 р. невеликою групою багатих німців (згодом братами С В . Марії тевтонської), було надання допомоги хворим і бідним паломникам німецького походження. Близько 1189 р. син Фрідріха I Гогенштауфена надав новому ордену військовий характер, дав йому статут тамплієрів і форму одягу (білий плащ з чорним хрестом) і назвав орден «Домом св. Діви Єрусалимської». У 1191 р. папа Климент III затвердив статут ордену, який називали тевтонським. У 1198 р. він міцно оселився в Німеччині. Ставши військовою установою, орден зберіг свій первісний характер релігійно-благодійницької установи з багатьма правилами монастирського життя, часто поповнювався членами німецьких аристократичних родин. У 1226 р. під керівництвом магістра Германа фон Сальца орден бере на себе завдання підкорення і навернення до християнства язичників прусів. На їх території він створює добре організовану пруську державу, а свою резиденцію в 1309 р. переносить до Марієнбурга. Тевтонський орден з 1237 року включав лівонських рицарів. Заборонено приймати в орден місцевих жителів.

У XIV ст. організація ордену завершилася, рицарі давали обітницю цнотливості, послуху і бідності. На чолі ордену стояв гохмейстер, обраний старшими рицарями, при якому в якості дорадчого і в той же час контролюючого його дії установи був орденський капітул. Землями ордену в Німеччині володів дейтмейстерг, який наглядав за гохмейстером і один мав право зібрати загальний капітул. Загальний капітул збирався один раз на рік; видавав закони, призначав вищих сановників, міг позбавляти гохмейстера сану.

Гохмейстер мав 5 помічників: великого комтура (фінанси), верховного маршала (військові справи), верховного госпітальєра, верховного гардеробмейстера і орденського скарбника. Гохмейстер був верховним повелителем; він затверджував і магістра лівонського ордену. Його помічники були своєрідними міністрами. Всі землі ордену були розділені на області, якими керували особливі комтури. Всі посади замщалися виключно лицарями ордену, що викликало невдоволення духовенства, а також дворянства і городян.

У 1410 р. Польща і Литва, з допоміжними загонами українців і татар, напали на володіння ордену і 15.07.1410 р. відбулася битва при Грюнвальді, що закінчилася повною поразкою ордену: рицарі залишали замки і виїжджали до Німеччини.

Четверте-шосте питання. У XII столітті в Іспанії виникло кілька власних військово-чернечих орденів. Ці іспанські ордени з самого початку були військовими організаціями, заснованими за прикладом орденів тамплієрів і госпітальєрів.

Правителі, надаючи заступництво відразу декільком військово-чернечим організаціям, могли контролювати ситуацію таким чином, щоб жоден окремих орден не став занадто могутнім. У Кастилії в 1158 році був заснований орден Калатрави, а в Леонському королівстві в 1170 році — орден Сантьяго-де-Компостела. Близько 1173 року виник орден Монтегаудіо, володіння якого знаходилися головним чином в Арагонському королівстві, а до 1176 року в Португалії з'явилася організація, яка згодом стала орденем Авіш, а в Леонському королівстві був створений орден Сан-Хуліан-де-Перейро, попередник ордену Алькантари. У 1170-1300 роках з'явилися ордени Сан-Хорхе-де-Альфама і Санта-Марія-де-Еспанья. Орден Калатрави - католицький військовий орден, що існував у XII — XIX століттях на території Іспанії. Це перший католицький орден на іспанській землі, заснований цистерціанцями в Кастилії в 1157 році і затверджений папою Олександром III в 1164 році. Орден був націоналізований іспанською короною і припинив існування в 1838 році. У XIII столітті орден став найбільшою військовою силою в Іспанії, здатною виставити в поле від 1200 до 2000 лицарів. Серед різних обітниць і обмежень, накладених на лицарів, були вимоги спати в бойових обладунках і носити білі цистерціанські мантиї з червоним хрестом, утвореним квітками лілії — так званим хрестом Калатрави.

Орден Монтеси. Існував на території Іспанії в XIV — XIX століттях. Орден Монтеси був заснований в 1317 р. в Арагоні, як продовжувач справи тамплієрів, спалених в 1307 році у Франції, і успадкував традиції храмовників. Назва ордену походить від фортеці св. Георгія в Монтесі — його першої військової бази. У 1587 році орден втратив автономію і був підпорядкований іспанській короні. Остаточно володіння іспанських орденів, включаючи і Орден Монтеси, були конфісковані державою в 1835 р.

Орден Сантьяго був створений приблизно в 1160 році, щоб захистити паломників, які прямували до Компостели. Тільки в Іспанії орден володів 83 командорствами, двома містами, 178 селами, п'ятьма монастирями. Орден міг виставити в поле 400 лицарів і тисячу піхотинців. Орден Сантьяго, на відміну

від розформованого в ХІХ столітті ордену Калатрави, діє донині; в 1931 році, році іспанської революції, в ньому було 30 лицарів (у тому числі спадкоємець престолу і члени королівської родини) і 35 послухників.

Духовний лицарський орден Алькантара був заснований в 1156 році в Іспанії братами дон Суеро і дон Гомеса Фернандос Баррієнто. Знак ордену був визначений антипапою Бенедиктом ХІІІ в 1411 р. і був ідентичний знаку ордену Калатрави, тільки мав темно-зелений колір. Знак носить на шийній стрічці або нашивається на ліву сторону грудей.

Список літератури.

1. Висоцька Г. В. Духовно-лицарські ордени в середньовічній Європі. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"*. Серія : Історія. 2016. Т. 274, Вип. 262. С. 49-53. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdui_2016_274_262_10.
2. Гуменний С. До питання заснування ордену тамплієрів. *Записки Львівського медієвістичного клубу*. Львів, 2016. 102-110.
3. Забзалюк, Д. Хрестоносний рух Середньовіччя: політико-правовий вимір : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2020. 428 с. Режим доступу: URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3874/1/Хрестоносний%20рух%20Забзалюк.pdf>
4. Забзалюк, Д. Організаційно-правова структура духовно-лицарських орденів доби Хрестових походів у контексті становлення Орденського права. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична*. 2013. Вип. 1. С. 37-45. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_1_7
5. Забзалюк, Д. До питань правового статусу Ордену тамплієрів та ролі у Хрестоносному Русі. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 850. 197-204. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_850_32
6. Кшановський Р. Трансформація лицарського стану доби Едуарда ІІІ: соціально-політичний, економічний і військовий аспекти. *Військово-науковий вісник Національної академії сухопутних військ ім. Петра Сагайдачного*. Львів, 2015. Випуск 24. 125–138.
7. Семко Я. С. Лицарство та хрестові походи середньовіччя: документи та матеріали: навчальний посібник. Одеса : Ун-т Ушинського, 2022. 229 с. Режим доступу: URL: <https://surl.li/apwkez>
8. Wright L. P.. The Military Orders in Sixteenth and Seventeenth Century Spanish Society. The Institutional Embodiment of a Historical Tradition. Past & Present. Published By: Oxford University Press No. 43 (May, 1969), pp. 34-70 Режим доступу: URL: <https://www.jstor.org/stable/650110>
9. Chamberlin, F. & Rodriguez, B. (Hosts). (2022, September). Chivalry, Violence and Empire in Medieval Spain (No. 47) [Audio podcast episode]. In

Historias: The Spanish History Podcast. Режим доступу: URL: <https://historiaspodcast.org/>.

10. Devaney, T. (2013). "Virtue, virility and history in fifteenth century Castile. Speculum 88(3). 721-749. Режим доступу: URL: <https://www.jstor.org/stable/43576783>

11. Spanish orders of chivalry and decorations of honour | by Harrold E. Gillingham the American numismatic society. New York 1926 Режим доступу: URL: <https://ia802502.us.archive.org/9/items/spanishordersofc00gill/spanishordersofc00gill.pdf>

12. History of the Order of Calatrava in Andalucia Режим доступу: URL: <https://www.visit-andalucia.com/order-of-calatrava/>

13. Forey A. J. The Military Orders and the Spanish Reconquest in the Twelfth and Thirteenth Centuries. Режим доступу: URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/traditio/article/abs/military-orders-and-the-spanish-reconquest-in-the-twelfth-and-thirteenth-centuries/5FC4E2D9A4EFFCAD97EC62E35C466FD>

14. John Maunu. The Military and War in World History: A Digital Resource, Part I to 1450. Режим доступу: URL: https://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/oktatas/min_mil_ord.pdf

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 9

ЛИЦАРСЬКИЙ ІДЕАЛ В ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІЙ ТА ІСТОРИЧНІЙ ТРАДИЦІЯХ

Мета: розкрити образ «лицаря» у мистецтві, зіставити його із суспільно-політичним і культурним життям, а також важливими подіями Середньовіччя

План.

1. Пам'ятки європейської літератури про рицарство: «Пісня про Нібелунгів», «Пісня про Роланда», «Пісня про мого Сіда».
2. Образ рицаря в художньому мистецтві.
3. Світська музична культура. Менестрелі.
4. Куртуазна (лицарська) література. Лицарський роман.

Основні поняття: куртуазність, менестрелі, трувери, мінезингери, трубадури, жонглери, лицарський роман.

Методичні рекомендації:

Відповідаючи на перше питання, дайте загальну характеристику лицарської культури Середньовіччя. Зміцнення королівської влади, зростання

заможних міст, хрестові походи, що відкрили перед здивованим Заходом дивацтва Близького Сходу, - все це в сукупності зумовило глибоку трансформацію феодальної культури і виникнення нових форм мистецтва, які прийнято називати куртуазними, тобто придворними. У цей час уперше в історії людства культивуються ідеали духовного кохання, виникає лицарська лірична поезія і музика. У Середні віки поезія стала королевою словесності, навіть літописи наділялися у віршовану форму. Перш ніж говорити про це вельми своєрідне явище Середньовіччя, слід дати визначення самому поняттю "куртуазності". Воно увійшло в ужиток завдяки багатьом літературним пам'яткам, що відображають кодекс лицарської честі, і містить у собі систему правил поведінки, прийняту колись при дворах європейських монархів.

Зверніть увагу на історичні події, які лягли в основу написання рицарських балад: «Пісня про Нібелунгів», «Пісня про Роланда», «Пісня про мого Сіда». Важливо, свої думки підтверджувати фрагментами з цих творів. Визначити їх значення як історичного джерела та частини всесвітньої культурної спадщини.

У другому питанні слід зосередити увагу на художньому мистецтві. Підготуйте презентацію, в ході якої продемонструйте картини художників, головним персонажем творів яких є образ рицаря. Зокрема, гравюра «Лицар, смерть і диявол», створена Альбрехтом Дюрером (Albrecht Dürer) 1513 року, "Молодий лицар на тлі пейзажу", також "Портрет лицаря" - картина італійського живописця Вітторе Карпаччо, написана 1510 року. Картина знаходиться в Музеї Тіссен-Борнеміса в Мадриді. Це один із перших у європейському живописі портретів у повний зріст. «Сон лицаря». Рафаель Санті, написана близько 1504. Одна з його ранніх картин, та інші.

Третє питання. Витоки світської лицарської музичної культури сягають народної музики (хороводних пісень ліричного змісту, народних танцювальних пісень). Переважну частину Європейської музичної культури цього часу становить менестрельська музична культура. Менестрельська музична культура та менестрельська поезика являють собою цілу епоху у Європейській історії мистецтв, зокрема Англії та Франції. Пісні виконували самі трубадури, трувери, шпільмани, професійні музиканти - менестрелі. Трубадури і мінезингери самі складали музику до своїх творів, але поширювали їх, як правило, мандрівні співаки - шпільмани. Музичні твори - сірвенти, балати, балади тощо. - могли мати акомпанемент на струнному або духовому інструменті (віолі, ротті або пізніше лютні), а могли виконуватися і без інструментального супроводу. Тільки до XIV ст. світська музична культура стала поліфонічною.

На початку епохи Відродження вуличні музиканти були єдиними представниками світської вокальної та інструментальної музики. Окрім того, що вони співали на вулицях, вони також працювали вчителями музичного мистецтва в рицарських замках. Мандруючі музиканти Європи епохи Середньовіччя – трувери, мінезингери, трубадури та менестрелі називались жонглерами.

Четверте питання. Чи не найулюбленішим і найпоширенішим жанром куртуазної літератури у Середньовіччі був лицарський роман, сюжет якого

запозичувався або з античної літератури, або з народних переказів чи легенд. Герої таких романів - мандрівні лицарі здійснювали подвиги, прославляли даму свого серця, недосяжну панну, захищали скривджених. Батьківщиною лицарських романів була Північна Франція. Звідси лицарський роман поширився в інші країни. У Німеччині лицарські романи писали поети кінця XII - початку XIII століття Готфрід Страсбурзький, Гартман фон Ауе, Вольфрам фон Ешенбах. Найвідоміші їхні твори - "Бідний Генріх", "Парцифаль" тощо.

У лицарському середовищі Англії особливо популярними були романи "Артур", "Артур і Мерлін", "Ланселот Озерний" та інші. Найулюбленішим був роман "Смерть Артура" (автора Томаса Мелорі), який вважається систематизованою обробкою французьких та англійських переказів про Артура.

Список літератури

1. Гродський І. Лицарський роман – втілення середньовічного етикету та ідеалу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 2022, №53). С.41-44.
2. Книжкові мініатюри Середньовіччя Режим доступу: URL: <https://museum.lib.kherson.ua/knizhkovyi-miniatiyuri-serednovichchya.htm>
3. Кодін В.О., Панов П.В. Архітектура та містобудування Західної Європи і Візантії III – XV століть, 249 с. Режим доступу: URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/11316232.pdf>
4. Коннов О. Ф. Історична динаміка художнього стилю : [Монографія] Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 106-116.
5. Кубрак О. В. Формування європейського етикету в епоху середньовіччя [Електронний ресурс]. Світогляд. Філософія. Релігія: збірник наукових праць. Суми : УАБС, 2015. Вип. 9. С. 105-114.
6. Романчук С. М., Ридванський В. О. Репрезентація моральних цінностей героя у куртуазній літературі. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика Том 32 (71). Частина 3. № 6 2021. С. 88-92.
7. Ярова В. Лекція 7. Культура Західної Європи доби Середньовіччя. Режим доступу: URL: <https://eprints.kname.edu.ua/56332/1/2019%2049%D0%9B%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82.pdf>
8. Characteristics of Medieval Western European Knightly Tournaments Режим доступу: URL: https://www.researchgate.net/publication/382673377_Characteristics_of_Medieval_Western_European_Knightly_Tournaments

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 10

ЗАНЕПАД РИЦАРСТВА

Мета: Визначити причини і наслідки занепаду рицарства як соціальної верстви Середньовіччя.

План.

1. Битва при Кресі - початок занепаду європейського лицарства.
2. Типи воєн в період Середньовіччя («mortelle», «війна вогню і крові»; «лицарська», «guerre loyale» («чесна війна»))
3. Використання вогнепальної зброї. Битві при Павії – кінець епохи рицарства.
4. Соціально-економічні наслідки занепаду рицарського стану (на прикладі Англії чи Франції)
5. **Написати есе** «Лицарі» і «рицарі» в період після Середньовіччя. В чому живучість ідеології рицарства.

Основні поняття: *війна «вогню і крові», лицарська війна, битва при Кресі, Павія, вогнепальна зброя, аркебуза*

Методичні рекомендації:

Розкрити особливості битви при Кресі 26 серпня 1346 року. Зверніть увагу на історичні обставини, на тлі яких відбувалася битва. Охарактеризуйте озброєння та військову тактику англійського та французького військ. Зверніть увагу на роль англійських лучників та використання англійцями артилерії. За словами істориків, це було одним із перших випадків масштабного застосування гармат у Європі.

Зверніть увагу, що при Кресі англійці продемонстрували тактичну взаємодію латників і лучників. З погляду тактики в битві при Кресі принципових нововведень було небагато, проте англійці успішно закріпили вироблені протягом попередніх десятиліть військові досягнення. Битва при Кресі продемонструвала фундаментальні зміни у свідомості англійських воїнів. Зосередившись на веденні бою, вони не відволікалися на захоплення полонених, за яких у Середні віки платили викуп, і просто добивали поранених. Битву при Кресі часто називають початком кінця епохи лицарства, тому що ця битва наочно показала, що важко озброєна кіннота не є непереможною силою.

При опрацюванні другого питання плану, зосередьте увагу на розкритті типів воєн в період Середньовіччя. Продемонструйте відмінності між ними.

Середньовіччя знає два типи воєн: Першою була війна «mortelle», «смертельна/винищувальна», війна «вогню і крові», в якій усілякі «жорстокості, вбивства, нелюдяності» були терпимі і навіть спорадично рекомендовувались. Другою концепцією була війна «guerroiyable», тобто «лицарська», «guerre

loyale) («чесна війна»), яка ведеться між «добрими вояками». Проводити її треба було не абияк, а до «прямого права зброї» і «лицарської науки».

По суті, «лицарська війна» була прямою спадкоємицею германської концепції війни як «божого суду», але гуманізованою, під впливом Християнської Церкви та загального зростання цивілізованості. Типовими для класичного періоду є рейди порівняно невеликих феодалських армій, ядро яких становили загони лицарів. Головними формами бойових зіткнень виступають регулярний бій, руйнування округи й облога фортець.

Розорення ворожої території - найважливіша форма ведення війни в Середні віки, оскільки це був найлегший спосіб завдати супротивнику шкоди.

Що стосується облогових заходів, то з початком масового зведення в Європі кам'яних замків (з XI ст.) і виникненням безлічі великих і малих міст вони ставали дедалі актуальнішими.

Класичні зразки успішних дій піхоти - битва при Куртре (1302 р.) і всі основні битви Столітньої війни (Кресі - 1346 р., Пуатьє - 1356 р., Азенкур - 1415 р.).

У третьому питанні розкрийте історію використання пороху та вогнепальної зброї. 1320 року німецький чернець Бертольд Шварц, нарешті, "винайшов" порох. У своєму трактаті "Про користь пороху" він дав чіткі практичні рекомендації щодо виготовлення та використання пороху і гармат. Саме завдяки його праці протягом другої половини 14 століття мистецтво вогняної стрільби стало стрімко поширюватися в Європі. Перший пороховий завод було побудовано 1340 року в Страсбурзі.

Дайте характеристику першій вогнепальній зброї, яка почала використовуватися в Європі. Ручниця, аркебуза. Романтична епоха середньовіччя скінчилася 1525 року, коли в битві при Павії іспанці вперше застосували гнотові рушниці нового типу - мушкети.

Список літератури

1. Грачов Ю. Англійське рицарство. Київ, 2004.
2. Гуцул В. Битва тридцяти (26 березня 1351 року): бойові практики і знаряддя рицарського договірного зіткнення та його рецепції у текстах і зображеннях другої половини XIV - XV ст. *Текст і образ: Актуальні проблеми історії мистецтва*. 2018. Вип. 1(5)
3. Гуцул В. Рицарство в середньовічній Європі. Режим доступу: URL: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/ritsarstvo-v-serednovichnii-ievropi-volodimir-gutsul/>
4. Ключник М. Лицарство у Західній Європі. Режим доступу: URL: <https://prezi.com/p/ueoafbxnryxl/presentation/>
5. Павія 1525 — перша битва Нового часу та триумф іспанської піхоти. <https://surl.li/gaxokb>
6. Ayşegül Keskin Çolak. The late twelfth-century knightly ethic in North-Western Europe in life and in literature. Режим доступу: URL: https://www.academia.edu/1518526/THE_LATE_TWELFTH_CENTURY_KNIGHT

7. Battle of Pavia, (February 23-24, 1525). Режим доступу: URL: <https://warhistory.org/@msw/article/battle-of-pavia-february-23-24-1525>
8. The Medieval Knight of Europe: Origins and History. Режим доступу: URL: <https://www.realmofhistory.com/2019/10/31/medieval-knight-history-origins/>
9. The Project Gutenberg EBook of The History of Chivalry, Volume I (of 2), by Charles Mills Режим доступу: URL: https://www.gutenberg.org/files/40021/40021-h/40021-h.htm#CHAP_II
10. Thomas Bullfinch. The Age of Chivalry. Режим доступу: URL: <https://betterdaysbooks.wordpress.com/2008/05/03/the-birth-of-chivalry-and-the-training-of-a-knight/>
11. Ruijuan Yin. The Knights in the Middle Ages of England. Review of European Studies. 2009. Vol. 1, No. 2.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 11

РИЦАРСЬКИЙ ТУРНІР

Мета: Узагальнення вивченого матеріалу упродовж усього курсу, формування у студентів чіткого розуміння, що рицарство було окремою соціальною верствою, яка ідентифікується виключно з феодальною системою.

Заняття проходить у вигляді «рицарського турніру».

Методичні рекомендації.

Схема проведення турніру: Студенти діляться 2-3 групи рицарських загонів

1. Конкурс. Кожна група рицарів придумує назву своєї групи, девіз, герб і прапор і має лаконічно себе представити (домашнє завдання)
2. Конкурс. Геральдичний (представлення своїх гербів)
3. Конкурс. Розминка для ерудитів.
4. Конкурс. Персоніфікація (про кого йдеться в уривку тексту?).
5. Конкурс. Логічний ланцюжок (прибрати зайве).
6. Конкурс. Рицарські звичаї і традиції. Лицарський кодекс честі.
7. Конкурс. Інтелектуальний двобій (конкурс рицарів-капітанів загонів)
8. Конкурс. Кмітливий рицар (необхідно швидко і правильно заповнити пропуски в тексті, скориставшись словами-підказками).
9. Конкурс. Гра з глядачами «Середньовічне асорті».
10. Конкурс. «Крилатий вислів».
11. Конкурс. Бліц-турнір для команд.
12. Конкурс. Конкурс доблесних і відважних рицарів (капітанів)
13. Гра з глядачами «Таємнича скринька»

Підбиття підсумків і визначення переможців.

Список літератури.

12. Висоцька Г. В. Духовно-лицарські ордени в середньовічній Європі. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Серія : Історія. 2016. Т. 274, Вип. 262. - С. 49-53. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdui_2016_274_262_10.
13. [Гуцул](#) В. Рицарство в середньовічній Європі. Режим доступу: URL: <https://localhistory.org.ua/videos/bez-bromu/ritsarstvo-v-serednovichnii-ievropi-volodimir-gutsul/>
14. Забзалюк, Д. Хрестоносний рух Середньовіччя: політико-правовий вимір : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2020. 428 с. Режим доступу: URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3874/1/Хрестоносний%20рух%20Забзалюк.pdf>
15. Ключник М. Лицарство у Західній Європі. Режим доступу: URL: <https://prezi.com/p/ueoafbxnryxl/presentation/>
16. Кривизюк Л. Криза лицарства і початки формування професійного війська. Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Львів, 2011. Вип. 20.
17. Куцин М. Проблема кризи західноєвропейського лицарського війська XIV–XV ст. у сучасній історіографії. *Схід*. 2010. № 7 (107).
18. Лицарський зразок поведінки від середньовіччя до нашого часу. Режим доступу: URL: <http://www.etica.in.ua/litsars-kij-zrazok-povedinki-vid-serednovichchya-do-nashogo-chasu/>
19. Найвеличніші лицарі середньовіччя. Режим доступу: URL: https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/04/blog-post_11.html
20. Семко Я. С. Лицарство та хрестові походи середньовіччя: документи та матеріали: навчальний посібник. Одеса : Ун-т Ушинського, 2022. 229 с. <https://surl.li/apwkez>
21. Цебрій І.В., Назаренко Н. Духовне життя країн Західної Європи в епоху Середньовіччя та раннього Просвітництва: монографія. Старобільськ Полтава, ЛНУ, видавництво «Формат+», 2021. 206 с. Режим доступу: URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Tsebrii_Iryna/Dukhovne_zhyttia_krain_Zakhidnoi_Yevropy_v_epokhu_Serednovichchia_ta_rannoho_Prosvitnytstva.pdf
22. Devaney, T.. "Virtue, virility and history in fifteenth century Castile. *Speculum*, 2013. 88(3). 721-749. Режим доступу: URL: <https://www.jstor.org/stable/43576783>
23. Spanish orders of chivalry and decorations of honour | by Harrold E. Gillingham the American numismatic society. New York 1926 Режим доступу: URL: <https://ia802502.us.archive.org/9/items/spanishordersofc00gill/spanishordersofc00gill.pdf>

24. The Medieval Knight of Europe: Origins and History. **Режим доступу:**
URL: <https://www.realmofhistory.com/2019/10/31/medieval-knight-history-origins/>
25. Cardini, Franco. The Companion to Medieval Society, Montreal and Kingston: McGill-Queen's University Press, 2012.
26. Flori Jan. Chevaliers et chevalerie au Moyen Age. Paris: 2008. 301p

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

1. Львівський історичний клуб: <https://lvivmedievalclub.wordpress.com/>
2. Медієвіст. Українська латиномовна література: **Режим доступу:**
URL: <https://www.medievist.org.ua/>
3. Читиво: <https://chtyvo.org.ua/genre/istorychna/books/>
4. Шкільні підручники: **Режим доступу:** **URL:**
https://pidruchnyk.com.ua/istorija_serednih7
5. Medievalists.net (Where the Middle Ages Begin) (проект, що пропонує добірки книг, статей, фільмів, ТВ-шоу, новин, відео, подкастів з середньовічної історії): **Режим доступу:** **URL:** <https://www.medievalists.net/>
6. AOSIS OpenJournals / AOSIS – Відкриті журнали
7. Best of History Websites / Найкращі історичні вебсайти: **Режим доступу:** **URL:** <https://www.europa.clio-online.de/> -
8. Clio Online: Themenportal Europäische Geschichte / Кліо Онлайн: ТЕМАтичний портал з історії Європи: **Режим доступу:** **URL:** <http://www.europa.clio-online.de> -
9. Historians.in.ua [Історичний портал]: **Режим доступу:** **URL:** <http://www.historians.in.ua/> -
10. HISTORIA.ORG.PL / Польський історичний портал: **Режим доступу:** **URL:** <http://www.historia.org.pl/> -
11. EGO, European History Online / Європейська історія онлайн: **Режим доступу:** **URL:** <http://ieg-ego.eu/en/ego> -
12. European Network in Universal and Global History (ENIUGH) / Європейська мережа всесвітньої та глобальної історії : **Режим доступу:** **URL:** http://www.unileipzig.de/~eniugh/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=1&Itemid=46 -

Оцінювання ОК «Історія рицарства в Європі»

Оцінювання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про критерії та порядок оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка згідно з Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою» https://zu.edu.ua/offic/ocinjuvannya_zvo.pdf.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти за всіма видами навчальних робіт проводиться за поточним, модульним та підсумковим контролюми.

Зверніть увагу, що, окрім запитань до заняття, семінарські заняття включають у себе інші види завдань: повідомлення з презентацією, написання есе, конспектування наукових статей. Виконання цих завдань потребує окремих зусиль і оцінюється додатковими балами. Якщо ви працювали на семінарі (доповнювали відповіді, ставили запитання виступаючим, приймали участь у дискусії) і виступали з рефератом чи повідомленням, ви отримаєте в сумі оцінку від 85 балів і вище. Відповіді з конспектом першоджерела (або рекомендованої наукової статті) оцінюються вище (щонайменше на 5 балів) ніж відповіді без конспекту. Все залежить від вашої відповіді і якості конспекту. Підготовлені есе можуть бути озвучені вами на занятті, або ж ви їх здаєте для перевірки викладачеві. Оцінка за есе залежить від того наскільки воно є самостійно написаним і чи містить оригінальні думки і висновки.

Шкала оцінювання знань здобувачів вищої освіти

Оцінка за університетською шкалою		Оцінка в балах	Оцінка за шкалою ECTS	
Екзамен	Залік		Оцінка	Пояснення
<i>Відмінно</i>	<i>Зараховано</i>	90-100	A	відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок
<i>Добре</i>		82-89	B	вище середнього рівня з кількома помилками
		74-81	C	в цілому правильне виконання з певною кількістю суттєвих помилок
		<i>Задовільно</i>	64-73	D
60-63			E	виконання задовольняє мінімальним критеріям
<i>Незадовільно</i>	<i>Незараховано</i>	35-59	FX	з можливістю повторного складання
		1-34	F	з обов'язковим повторним курсом

**Підсумкова оцінка з вивчених модулів навчальної дисципліни
(ПОМ) розраховується:**

№ модулю	$M_{\%n}$ (відсоткове значення модулю освітньої компоненти)
Модуль 1	$M_{\%1} = 100\%$
Сума	100

ЗАЛІК

Оскільки формою підсумкового контролю освітньої компоненти є залік то залікова оцінка (ЗО) з освітньої компоненти дорівнює підсумковій оцінці з вивчених модулів (ПОМ).

$$ЗО = ПОМ$$